

DE STER STRAALDE

HOUTSNEDE VAN HAN KRUG

GEWIJDE KUNST

door JOHAN SCHWENCKE

In deze maand heeft de mensch behoefte aan rust, aan de rust der nabetrachting. Met ijle muziek hebben de met goud en rood getooide herauten de komst van dit stemmige getij aangekondigd. Nu is het er en in zijn schoot draagt het de beelden, die behoefte aan overpeinzing in ons

wekken. Toen wij jong waren en door beproeving nog niet gerijpt, doorvleugden ons, vooral bij de wisseling van de seizoenen, stemmingen, bijwijlen wonderlijk schoone, ook wel droef getinte. Het is een afscheid, dat gepaard gaat met eene begroeting en daarin zijn droefenis en vreugde doorengemengd.

In het najaar is het scheiden schoon als de gloed van het Noorderlicht. November staat dan zoo stil en mat daarachter en in December weten wij, dat het glanzen voorbij is en alleen nog in de grijze middagwazen het wachten is op de geboorte van het licht. Wij schrijden door den tunnel van den nacht, waarin wij af en toe stilstaan om met de handen voor het neergewende gelaat iets te prevelen.

Het is niet waar, dat een stemming geen spoor zou nalaten. Zij ontgint ons met allerteerste bewegingen en versterkt onze ontvankelijkheid. Zoo bereiden wij ons voor op den tijd, waarin wij door geen schok kunnen worden onthutst, door geen verrassing kunnen worden ontgoocheld. Ons leven is tot het groote leven gewijd.

In deze dagen staat de natuur tegenover ons, van haar feestkleed ontdaan en het is alsof de mensch met zijn machtigen geleider een verbond wil sluiten. Geestelijke nooddrift brengt hem ertoe. Nu voelt hij de beteekenis van soberheid en hij ontwaart haar, waar zij vroeger aan zijn blik voor-

IN AANBIDDING

HOUTSNEDE VAN SÁRI GÓTH

bijging. Klokgelui op Zondagmorgen ontroert nu meer dan op een warmen zomerdag; de donkere gedaante van een lijster in een kalen tuin, door de ijle lucht aangevoerde melancholische melodie van een harmonica, het gezang van kinderstemmetjes als klokjes over een gracht, het is alles soberheid in beeld. Het is niet ledigheid of schraalheid, maar een onzichtbare rijkdom, door slechts een simpel teeken aangeduid. Een gedicht, een muzikale fantasie, een dans, zij moeten alle door middel van het uitgesprokene de sfeer opwekken van het verzwegene. En dit is het schoone van deze dingen. Want het diepste en roerendste is onuitsprekelijk, doch wij zoeken slechts een beeld, een gestalte, een woord, lied of beweging, die behulpzaam moeten zijn, om altijd weer opnieuw te verheffen. Wanneer die gestalte dit vermag, kunnen wij haar o zoo trouwhartig liefhebben. Noem het een geheim, een mysterie, een wonder, een goddelijk gericht, het is er en in dit donkere getij hebben wij veeleer behoefte aan troostende overpeinzing dan aan wetenschappelijke ontleding. Maar ook die mijmerij, zoozeer verwant aan zin tot aanvaarding, komt ten goede aan latere, diepzinnige beschouwing.

Soberheid behoeven wij nu met innigen drang van de ziel. En wij aanvaarden daarbij dankbaar elken steun. Schoon is hier de dienende taak van de kunst, de beeldende in elken vorm, wijl zij de snaren des gemoeds zoo treffend weet aan te roeren en daarmee het diepere geestelijk leven raakt. Het schijnt alsof wij nu met grooter zekerheid beseffen, dat niet in het uitgesprokene de kracht, de kern, de waarheid ligt, maar in het daarbij verzwegene. De werking schuilt in de daad, als het ware bedreven door haar niet te begaan. Ieder weet dit uit ervaring: wanneer gij het voornemen koestert iemand over een onrecht onderhanden te nemen, dan beluistert gij reeds in uzelf met een gejaagd hart de schokkende kastijding, die gij hem zult toedienen. En gij voelt tevoren, dat gij u wel zeer boos zult maken, maar toch niet zult zijn opgelucht. Ook na een onweer kan het zoo zwoel blijven in de atmosfeer. Ontvangt gij hem echter

JOAN COLLETTE
ILLUSTRATIE VAN EEN GEBORTEPLAAT

met gepaste schamperheid, in een goed gevonden toon, dan voelt hij zijn begane zonde en gij zijt na zijn vertrek vervuld van voldoening, niets te hebben gezegd. Maar gij hebt meer gezegd dan gij met vele woorden zoudt vermogen.

De meeste groote mannen waren zwijgers. Door soberheid met woorden werven en winnen wij. Het gaat niet om de vulling, maar om den bouw van het leven. En daarvoor behoeven niet kolossen te worden aangedragen; die komen er vanzelf door o zulke kleinigheden soms.

Op een mooien Octobermorgen zag ik op het blad van een begoniaplant in den tuin iets glinsteren. De zon scheen niet, het was spiegelend rustig in de natuur, alleen viel er af en toe een bloedrood blad ritselend uit den perelaar. Ik ging kijken wat daar toch zoo schitterde als een diamant en ontdekte . . . een druppel water. Ontdaan van vreugde ging ik weer op een afstand staan en het tooverspel begon opnieuw. Maar nu was om mij opge-

TOON BERG AANBIDDING DER DRIE WIJZEN UIT HET OOSTEN GLAS IN LOOD

trokken een machtige kathedraal met rijk en toch zacht gekleurde vensters, waardoorheen ik den blauwen hemel zag.

Weinig hebben wij uiterlijk van noode, omdat ons innerlijk rijk genoeg is om door het juiste teeken tot leven te komen. Het juiste teeken...

Straks ruischt weer uit het orgel het „stille nacht, heilige nacht”. Het plechtige hoogtij is bereikt. En laten wij dan bedenken, dat dit alles is de gewijde kunst, die ons tot een beter leven kan brengen. Gij begrijpt nu, nietwaar, dat ik met den titel dezer regelen niet uitsluitend bedoelde de gebeelde kunst, maar dat ik in het begrip van mijn woorden ook wilde vatten de ongebeelde en ongebeeldhouwde, alzoo de niet tot vorm gekomen kunst. En dat ik met soberheid niet dacht aan onthouding

of eenzijdigheid. Integendeel, aanvankelijk zij niets van het goede uitgeschakeld, omdat juist veelsoortigheid van kennis ons des te meer ten goede komt.

Maar ik zou mijn liefde voor de beeldende kunst niet recht doen wedervaren, wanneer ik niet eenige prenten bijvoegde in den stijl en den geest van de komende dagen. Rijk is het gebied van de kerkelijke kunst, rijk en heerlijk en veelzijdig is het gewrochte zoowel aan gebrandschilderd glas als aan missalen en bijbels, zoowel in edelsmeedkunst als aan schilderkunst en nog veel en veel meer. Wij kunnen dan ook slechts een

zeer kleine keus doen en bepalen ons vooral tot illustraties, waarin de soberheid zoo treffend tot haar recht komt.

In de hierbij afgebeelde houtsnede van Joan Collette is een stil geluk en toch een groote allesbeheerschende gedachte. De moeder behoedt het kind in de wijde wereld; zie hoe haar houding een gebed en bescherming is. Slechts vaag zijn de figuren aangeduid en toch spreken zij tot u, ieder op zichzelf en in hun onderlinge verhouding. Het is hier de vrouw, vanuit het midden geprojecteerd, die de aandacht geheel tot zich trekt en zelfs de natuur aan haar magische, stille kracht en volharding ondergeschikt schijnt te maken.

De bekende keramische kunstenaar Willem C. Brouwer heeft talloze beelden ontworpen, waarin

KERSTKRIBBE

LINOLEUMSNEDE VAN FRANS BOSEN

DE MADONNA. RELIGIEUSE PLASTIEK
WILLEM C. BROUWER. AARDEWERK — STEF UITERWAAL. GLAS

zoo zuiver is uitgedrukt de rust, die een bewegen is, de stilte, die als een spreken is, de heiligheid, die als een vermanend zwijgen is. Maar ik denk in dit verband alleen aan zijn religieuze plastieken, waarin hij zich onthield van een te volledige uitbeelding en die hij zoo eenvoudig wist te boetseeren, dat het in roerenden vorm uitgesprokene het onuitsprekelijke oproept. Is het een mysterie, een wonder? Neen, het goddelijke in den mensch kneedde en schiep hier. Het is alleen de kunstenaar, die in zulk een werkstuk spanning weet te leggen. Er is om een beeld als dit een lichtende kring, opgeroepen door juist dien loop der lijnen, zooals de hand, bestierd door edele ingeving, gevoel en verstand, deze oproept. Soberheid, uiterlijke eenvoud, innerlijke rijkdom. Brouwer, dien ik heb leeren

kennen als een zoeker van waarheid en zuiverheid alleen, ook in de menschelijke verhoudingen, gaat van het beginsel uit, dat ook bij het ontwerpen van kinderspeelgoed zoo belangrijk is: een kind fantaseert bij speelgoed, wanneer dit in zijn verbeelding een aanknooppingspunt geeft voor de voorstelling van bepaalde voorwerpen of dieren; maar het heeft weinig belangstelling voor stukken, die slechts een getrouwe nabootsing zijn van de werkelijkheid. Zoo is het ook met religieuze gevoelens; deze zijn in den mensch zelf en het is de naïeve vorm, waaruit men tot de volheid moet komen. Denk aan de Byzantijsche kunst, in weefwerk of leerplastiek, in terrazzo of mozaïek. Elders hoop ik aan het oeuvre van Willem Brouwer, die na een harden strijd en noesten arbeid thans wordt erkend als de

grondlegger van de moderne kunst in de ceramiek een uitvoeriger bespreking te wijden.

De Amsterdamsche kunstenares Sári Góth sneed een Kerstprentje in hout, waarin eveneens als het ware een klank is opgevangen van het feest, dat straks over de geheele aarde weer zijn rossen gloed geeft. Een beeldje zonder pretentie, voorwaar, maar juist daarom stemt het mild en goed.

Van Toon Berg geven wij een afbeelding „de aanbidding der drie wijzen uit het Oosten” in geslepen spiegelglas in lood. Het stuk is 90 bij 90 c.M. groot en door den kunstenaar ontworpen en uitgevoerd. Het tafereel is afgestemd op de rust, de stilte van het heilige oogenblik. Het werk is van een goede, smaakvolle en eerbiedig doorleefde compositie. Dit driekoningen-raam is in 1925 op de Internationale Kunstnijverheidstentoonstelling in Parijs geweest en de ontwerper verwierf toen de Médaille d'or. Voor zoover mij bekend, heeft Toon Berg in het maken van dit soort werk geen navolgers.

Frans Bosen is voor de ingewijden een meester in het maken van linoleumsneden. Het soepele materiaal leent zich weliswaar bij uitstek voor bewerking, maar daarin schuilt juist een gevaar. Velen hebben zich ten onrechte op dit terrein gewaagd, een terrein, zoo verleidelijk en dan vaak verderfelijk voor ontluikende talenten. Bosen echter, die — hetgeen ook hier een vereischte is — goed kan teekenen, wist prachtige gave sneden te maken en zijn producten in dit materiaal zijn leerzame voorbeelden, voor velen een richtsnoer.

In de hierbij afgebeelde prent toont hij een gebondenheid van compositie, welke zijn stukken gewoonlijk kenmerken. Zijn talent verliest zich niet in het gemak, dat het linoleum biedt, doch hij blijft de beheerscher en zoo wist hij ook het devote in een Kerst-voorstelling op te roepen.

Van een zuivere opvatting getuigt de glasplastiek van Stef Uiterwaal, in welk stuk men een

W. A. M. HARZING

AARDEWERK

KERSTGROEP

pendant zou kunnen zien van Brouwer's in denzelfden toon gevormd werk. Ook de, in dit artikel, afgebeelde Kerstgroep van Harzing is een stemmig maar niettemin roerend pleidooi voor de suggestieve werking, die van in soberheid tot spanning gekomen beelden kan uitgaan.

In al deze stukken zijn Moeder en Kind als een roerend teeken, een symbool of centrum uitgebeeld.

Mijn slotwoord zij dan ook: zoek het in soberheid, keer terug tot de bron. Alle fierheid en oprechtheid, alle zelfvertrouwen en wat wij meer behoeven om frank en rechtschapen door het leven te gaan, vinden hun oerbron in de soberheid. Onze eerste uren beginnen zoo eenvoudig en stil en onze laatste uren schrijden zoo geluidloos. Maar de klok van de eeuwigheid, die bij begin en eind zich zoo nadrukkelijk laat hooren, tikt ons geheel leven door... Wee degenen, die haar niet hooren. Het zijn meestal zij, die streven en jagen naar geluk. Maar zij weten niet, dat de rede ons redden kan en den geest kan bevrijden van al datgene, dat er dagelijks op uit is om ons te kruisigen. □ □

Illustratie op blz. 424 uit: „Nederl. Ambachts- en Nijverheidskunst”. Jaarboek 1925—1926. De plaat op blz. 427 uit: „Gewijde Kunst” van Jan de Meijer. Red.